

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ป่าประเป็นผืนป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติซึ่งพบเห็นไม่มากนัก สำหรับป่าประในประเทศไทย พบว่ามีการกระจายตัวตั้งแต่ได้สุดที่จังหวัดนราธิวาสขึ้นมาเหนือสุดที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยป่าประผืนใหญ่ที่สุดของประเทศไทยพบที่เขานัน จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งปัจจุบันเป็นอุทยานแห่งชาติเขานัน

ป่าประมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศและชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการทำหน้าที่เป็นป่าต้นน้ำ เพราะต้นประนี้ถือเป็นพืชเสถียร (climax species) ต้นที่โตเต็มที่มีความสูงมากถึง 40 เมตร แผ่กิ่งก้านในแนวค่อนข้างทำมุมกว้างกับลำต้น ทรงพุ่มใหญ่ ดังนั้นจึงมีบทบาทในการช่วยชะลอและซับน้ำฝนในพื้นที่ต้นน้ำได้อย่างดี นอกจากนี้ต้นประยังเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่า ทำให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ การถ่ายทอดพลังงาน และหมุนเวียนแร่ธาตุในระบบนิเวศให้สมบูรณ์มากขึ้น อีกทั้งชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าประโดยตรงคือการเก็บเมล็ดลูกประ การหาของป่า การล่าสัตว์ สำหรับการบริโภค และการตัดไม้ที่ขึ้นในป่าไปใช้ในการก่อสร้าง

กล่าวเฉพาะป่าประที่เขานัน พบว่าการที่รัฐเข้าไปแสดงอำนาจในการควบคุมและตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในป่าประ โดยเฉพาะการตัดไม้ และการขยายอิทธิพลเข้าไปในเขตป่าของตลาดในระบบทุนนิยม คือเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบรรยากาศการใช้ทรัพยากรในป่าประ กล่าวคือชาวบ้านมุ่งใช้ทรัพยากรในประเพื่อการขายมากขึ้น ซึ่งเข้มข้นมากขึ้นเป็นลำดับนับแต่เกิดถนนเชื่อมโยงพื้นที่ป่ากับกับตลาดในพื้นที่ล่างในปลายทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา

ในปี พ.ศ.2535 ได้มีการขยายอำนาจรัฐเข้าไปจัดการป่าประโดยตรง โดยประกาศผนวกเขตป่าประให้เป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติเขานัน ซึ่งเป็นความพยายามของรัฐที่จะกีดกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างที่เคยเป็นมา ในขณะที่ชาวบ้านได้ใช้ทรัพยากรในป่าประไม่ว่าจะเป็น การเก็บลูกประ การหาของป่า การล่าสัตว์ การตัดไม้ และการบุกเบิกพื้นที่ป่า

เป็นพื้นที่ทำกิน เพื่อการค้าขายอย่างเข้มข้นแล้ว การประกาศเขตอุทยานจึงมีผลทั้งการเปลี่ยนแปลงสิทธิในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประ และก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐและชาวบ้านด้วยกันเองที่เข้มข้นมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาข้างต้นได้นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในป่าประอย่างมากในขณะที่เกิดความขัดแย้งที่เข้มข้นขึ้นเป็นลำดับเช่นกัน รูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนในปัจจุบันคือ ชาวบ้านทุกกลุ่มต่างเข้ากันไปแย่งชิงกันหาผลประโยชน์จากป่าประ แม้แต่คนจากภายนอกก็เข้าไปถือครองที่ดินในเขตป่าจำนวนมากด้วยการซื้อต่อจากชาวบ้านแม้ว่าจะเป็นที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติก็ตาม ในขณะที่เจ้าหน้าที่อุทยานไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวกลับยังไม่มีใครพูดถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางสังคมและผลที่เกิดต่อระบบนิเวศของป่าประ งานศึกษาที่พอมีบ้างก็เป็งานศึกษาด้านวิทยาศาสตร์กายภาพและชีวภาพเป็นส่วนใหญ่ เช่น งานของวิสุทธิ ใบไม้ และรังสิมา ตันทเลขา (2550) งานอื่นที่มีอีก เช่น ผลกระทบของปัจจัยทางด้านภูมิอากาศต่อชีพลักษณ์ของต้นประของ มัลลิกา เจริญสุธาสินี (2551) เป็นต้น

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะศึกษาป่าประในมิติด้านสังคมให้ชัดเจนเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรวมทั้งชุมชนด้วย ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันผลักดันให้เกิดการจัดการทรัพยากรป่าประที่เหมาะสม โดยในงานวิจัยฉบับนี้จะศึกษาผ่านความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสิทธิการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประเป็นสำคัญ ซึ่งการศึกษาในมิติความขัดแย้งนี้จะช่วย “สะท้อนปัญหาความไม่เสมอภาคในการกระจายทรัพยากรและความยุติธรรมในการจัดการทรัพยากร ทั้งยังช่วยให้เข้าใจวิถีจัดการความขัดแย้งแบบใหม่ ๆ ด้วย” (สัณฐิตา กาญจนพันธุ์, 2551)

คำถามการวิจัย

1. สิทธิการเข้าถึงและสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประแต่เดิมเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงมาอย่างไร มีเงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
2. การเปลี่ยนแปลงตามข้อ 1 นำไปสู่พลวัตความขัดแย้งอย่างไร ผู้ใช้ทรัพยากรในป่าประเคลื่อนไหวต่อรองหรือปรับตัวอย่างไร เพื่อให้ได้สิทธิในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประดังกล่าว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงสิทธิในการเข้าถึงและสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประ และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
2. เพื่อศึกษาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงตามข้อ 1 และศึกษาการเคลื่อนไหวต่อรองหรือปรับตัวของผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประ เพื่อให้ได้สิทธิการเข้าถึงและสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เกิดความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงระบบสิทธิที่สำคัญที่คนกลุ่มต่าง ๆ เข้าไปใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าประ และความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของป่าประอย่างที่เป็นอยู่ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวนี้จะมีความชัดเจนมากพอที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะร่วมกันหาแนวทางปรับปรุงระบบสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ป่าประของคนกลุ่มต่าง ๆ ให้เหมาะสมขึ้น และให้ป่าประเป็นที่พึ่งพาของคนในชุมชนรายรอบป่าได้อย่างยั่งยืน